

INFORMAATIOTUTKIMUKSEN PÄIVÄT 2024

Väärentäjät – 1800-luvun alkupuolen asiakirja- ja rahaväärennysrikokset tutkimuskohteena

Taina Saarenpää

Turun yliopisto

taina.saarenpaa@utu.fi

<https://orcid.org/0000-0003-0632-9977>

Asiasanat: arkistoaineistot, historian tutkimus, materiaalisuus, väärennökset, väärentäjät

Pysyvä osoite: <https://doi.org/10.23978/inf.148612>

Suomen historian oppiaineessa Turun yliopistossa vuosina 2022–2025 käynnissä oleva tutkimushanke *Förfalskarna – Allmogens litterarisering och kunskap om det svenska språket i brottslig kontext i Finland under första hälften av 1800-talet* avaa asiakirja- ja rahaväärenysrikosten kautta laajasti 1800-luvun alun suomalaisen yhteiskunnan sosiaalishistoriaa. Professori Kirsi Vainio-Korhosen johtaman hankkeen fokus on etenkin työväestön ja vähävaraisten väestöosan kirjoitus- ja kielitaidossa, arkielämässä sekä mahdollisuuksissa toimia kirjallisessa kulttuurissa. Lähdeaineistona ovat Turun hovioikeuden arkistoon kuuluvat väärennysrikoksia käsittelevät aktit vuosilta 1828–1850. Hankkeen rahoittaa Svenska litteratursällskapet i Finland. (Turun yliopisto, 2024; Korhonen & Sjöberg, 2022.)

Tutkimuksemme kohdistuu ajanjaksoon, jossa suomalaisen yhteiskunnan kirjallistuminen laajeni ja viranomaisten tarve kontrolloida etenkin vähävaraisten liikkeitä ja työnte-koä lisääntyi. Asiakirjat, kuten papintodistukset ja palvelustodistukset (kuva 1), jotka kertoivat siitä, mistä ihmiset tulivat, mihin he olivat matkalla ja olivatko he hyvämaineisiksi katsottuja työntekijöitä, olivat ehto työväestön liikkumiselle ja ansaitsemiselle. Samaan aikaan rahaolot olivat sekavat ja käytössä oli sekä ruotsalaista että venäläistä osin käsin kirjoitettua setelirahaa. (Vainio-Korhonen, 2022; Välimäki, 2023.) Niinpä 1800-luvun alkupuoli tarjosi runsaasti tilaisuuksia ja houkutuksia sekä väärentää että käyttää väärennöksiä.

13.

A. d.
N:o 27. Åbo den 14 Januari 1850

Pigan Margaretha Elisabet Lindegren
 har tjent hos mig ifrån den 15 November
 1849 och nu är hun ledig på sin egen
 begäran och under liden up fönt sig ärligt
 och bejdtligt va som mig an gån
 den 14 Januari 1850

Bygmästaren Ahlström

Den som ordlofsförel är jag up mig och
 gifven ordens held och hällid farth. Eljer
 och Lindegren har varit en tid tjent hos
 mig men som hun ej upgjorde sig för
 sig hade erholl sitt upphed och ordlofsförel
 som och rättvis bedömer herrens — som har
 försörjningen varit hind och pothad gif en annan
 ordlofsförel, men den ej utställd — Åbo den 1 Mars 1850
 Johan Er Ahlström

Kuva 1: Piika Margareta Elisabet Lindegrenin väärennetty palvelustodistus, jonka alalaitaan Lindegrenin entinen työnantaja ja väärennöksen allekirjoittajaksi merkitty Johan Ahlström on kirjoittanut todistuksensa siitä, että kyseessä on väärennös. (Turun hovioikeuden arkisto, Alistusakti ÅD27/1850 Margareta Elisabet Lindegren, KA Turku.)

Förfalskarna-hankkeessa tutkimme, keitä olivat 1800-luvun alkupuolella toimineet väärentäjät ja väärennösten käyttäjät. Millaiset olivat heidän sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteensa sekä millaisissa tilanteissa väärennökset syntyivät ja niitä käytettiin? Tavoittemme on rakentaa hovioikeuden aktien avulla kuva siitä, mitä olivat ne tiedot, taidot ja resurssit, joita väärennösten tekoon ja käyttöön tarvittiin. Erityistä huomiota kiinnitetään kirjalliseen ja kielelliseen osaamiseen, esimerkiksi kirjoitustaidon esiintymiseen ja oppimiseen sekä monikielisyyteen. (Korhonen & Sjöberg, 2022.) Hankkeemme haastaa käsitystä siitä, että kirjoitustaito oli hyvin harvinaista työväestön piirissä 1800-luvun alkupuolella (ks.

Leino-Kaukiainen, 2007; Stark, 2008). Hankkeen tutkijat ovat jo nyt osoittaneet, että sekä suomen- että ruotsinkielisellä rahvaalla oli keinoja selvittää ruotsinkielisessä luku- ja kirjoitustaitoon nojaavassa järjestelmässä (Korhonen, ym. 2023).

Oma osahankkeeni keskittyy väärennettyjen asiakirjojen materiaalisuuteen. Tutkin sitä, mihin fyysisiin piirteisiin poliisi, oikeusistuimet ja todistajat kiinnittivät huomiota, kun väärennökset yritettiin tunnistaa ja erottaa aidoista asiakirjoista. Lisäksi tutkin mitä välineitä ja materiaaleja väärennösten laatumiseen tarvittiin, mistä niitä hankittiin sekä miten ja missä niitä käytettiin. Oikeusprosessissa pyrittiin usein väärennösten käyttötilanteiden lisäksi selvittämään niiden laatumisen olosuhteet. Kirjoitusvälineet ja materiaalit eivät 1800-luvulla olleet kaikkien ulottuvilla eikä kirjoitustaitoisillakaan välttämättä ollut omaa kynää, mustetta ja paperia, saati paikkaa ja rauhaa kirjoittaa (Stark, 2008). Väärennösten teettäminen ja tekeminen vaati siis usein monenlaisia järjestelyjä, joita oikeudessa voitiin käydä läpi.

Väärennetyt rahat ja asiakirjat ovat rikoksentekevälaineinä säilyneet hovioikeuden arkistossa osana akteja (Turun hovioikeuden arkisto). Niitä on mahdollista tarkastella samalla tavalla kuin lähes 200 vuotta sitten rinnan aikalaisten poliisikamarin ja oikeusistuinten pöytäkirjoihin tallennettujen näkemysten kanssa. Arkisto tarjoaa myös mahdollisuuden vertailla väärennöksiä aitoihin asiakirjoihin. Asiakirjaväärennösten säilyminen mahdollistaa niiden tutkimisen myös osana arkistoa. Tutkimuksen kohteena olevat asiakirjaväärennökset eroavat sellaisista väärennetyistä asiakirjoista, jotka on liitetty osaksi arkistoa aitoina, joko aidoksi tulkittuina tai aidoksi väitettyinä (ks. esim. Thomas, 2014). Nyt tutkittavien väärennösten aitous on ollut epäilyksen alaista asian käsittelyn alusta asti. Ne eroavat myös muista rikoksentekevälaineistä, sillä ne on muotonsa ja materiaalinsa vuoksi ollut mahdollista liittää osaksi oikeuden pöytäkirjoja. Osatutkimukseni arkistotieteellisessä osassa kysynkin myös, mikä on väärennösten rooli arkistossa, jossa ne haastavat ajatuksen asiakirjojen aitoudesta ja korostavat asiakirjan esineellisyyttä.

Julkaisemme *Förfalskarna*-hankkeen tulokset vuonna 2026 ruotsinkielisessä kokoomateoksessa (SLS). Lisäksi mukana olevat tutkijat julkaisevat, ja ovat jo julkaisseet, tieteellisiä artikkeleita ja populaareja tekstejä väärennysrikoksiin liittyen. Hankkeessa valmistuu myös rahvaan ruotsin kielen tietoihin ja taitoihin keskittyvä Josefine Sjöbergin väitöskirja. Olemme myös digitoineet väärennöstapausten henkilöaktit ja julkaisemme ne sekä niitä kuvaavan tietokannan hankkeen päätyttyä yhteistyössä Kansallisarkiston kanssa.

Lähteet

- Korhonen, M., Vainio-Korhonen, K., & Välimäki, M. (2023). Vääriä rahoja ja todistuksia. Turun hovioikeuden väärennysrikokset 1828–1850. Teoksessa M. Korpiola (toim.), *Turun hovioikeus 1623–1900 – ihmisiä, verkostoja ja oikeuskäytäntöä modernin kynnyksellä* (s. 271–305). Turun Historiallinen Yhdistys.
- Korhonen, M., & Sjöberg, J. (2022). Falska prästbevis, orlovssedlar och sedelmynt. Nytt forskningsprojekt om förfalskare och falsifikat. *Historisk Tidskrift för Finland*, 107(2), 227–231. <https://journal.fi/htf/article/view/122154>
- Leino-Kaukiainen, P. (2007). Suomalaisten kirjalliset taidot autonomian kaudella. *Historiallinen aikakauskirja*, 105(4), 420–438. <https://journal.fi/haik/article/view/139450>
- Stark, L. (2008). Maalaisrahvaan kirjoitusmotivaatio ja asenteet kirjoitustaitoa kohtaan 1840–1890-luvun Suomessa. *Kasvatus ja Aika*, 3(2), 49–66. <https://journal.fi/kasvatustusjaaika/article/view/68184>
- Thomas, D. (2014). *Beggars, cheats and forgers. A history of frauds through the ages*. Pen & Sword.
- Turun yliopisto. (2024). Förfalskarna – Allmogens litterarisering och kunskap om det svenska språket i brottslig kontext i Finland under 1800-talets första hälft. <https://sites.utu.fi/forfalskarna/>
- Vainio-Korhonen, K. (21.6.2022). *Rahvasko ei osannut kirjoittaa? 1800-luvun väärennysrikkosten kautta avautuu uusi näkökulma vähävaraisen väestönosan arkielämään* [Kansallisarkiston tutkimuspalveluiden uutiskirje]. Kansallisarkisto. <https://tutkimuspalvelut.kansallisarkisto.fi/archive/show/1265013>
- Välimäki, M. (2.2.2023). Elämässä selviytymisen keinoja 1800-luvun Turussa. *Lastuja Suomen historiasta. Turun yliopiston Suomen historian oppiaineen blogi*. Turun yliopisto. <https://blogit.utu.fi/suomenhistoria/elamassa-selviytymisen-keinoja-1800-luvun-turussa/>

Arkistolähteet

Turun hovioikeuden arkisto. Ebd Alistusaktit. Kansallisarkisto Turku (KA Turku).